

Щербак С. М., аспірант кафедри управління персоналом, економіки праці та економічної теорії, Полтавський університет економіки і торгівлі, м. Полтава, Україна

ORCID: 0000-0002-7440-4652

e-mail: sergej.scerbak@privatbank.ua

«Держава добробуту» як варіативна концептуальна модель сучасної соціально орієнтованої ринкової економіки

Анотація. У статті розглянуто погляди науковців щодо «держави добробуту», моделі реалізації засад соціально орієнтованої ринкової економіки. Досліджено соціально орієнтовану ринкову економіку, що побудована в розвинутих країнах світу в останній третині ХХ століття як узагальнену й практично реалізовану модель «держави добробуту». Визначено теоретико-методологічні напрями її аналізу як концептуальної моделі у варіативних теоретико-практичних підходах та їх застосуванні у контексті можливостей реалізації загальних принципів, засад та особливостей певних країн. Показано, що у цільовій орієнтації «держави добробуту» як концептуальної моделі соціальної ринкової економіки першочергове місце обіймає власне добробут громадян країни, тобто рівень життя, що включає не лише матеріальну складову (рівень доходів на душу населення), але й якість життя (екологія, якість продуктів харчування, ліків, соціальні стандарти тощо). Обґрунтовано теоретико-методологічний підхід до аналізу соціально-економічної системи як моделі розвитку та функціонування, що дозволяє більш ґрунтовно та чітко з'ясувати основні напрямки прогресу суспільства у ХХІ столітті.

Ключові слова: держава добробуту; соціально-економічна система; соціально орієнтована економіка; добробут нації; соціальний захист.

Shcherbak Serhii, Postgraduate Student of the Department of Personnel Management, Labor Economics and Economic Theory, Poltava University of Economics and Trade, Poltava, Ukraine

"Welfare State" as a Variable Conceptual Model of a Modern Socially Oriented Market Economy

Annotation. Introduction. The article discusses the views of scientists on the "welfare state" model of the implementation of the principles of a socially oriented market economy.

Purpose. Analysis of versatile scientific works and researches. Research of the theoretical and methodological principles of "welfare state" as a variable conceptual model of modern socially oriented market economy.

Results. The implementation of the tactical and strategic task that fundamentally faces the state and the national economy of Ukraine – a significant improvement in the welfare and level of social protection of citizens – is possible only if the socially oriented market economy is consistently developed according to the "state of general welfare" model. Fundamentally, this model should include, as shown earlier: effective private and public sectors of the economy, effective state macroeconomic regulation, high level of social protection and health care, correctly defined goals of investment and innovation development, stimulation of entrepreneurial initiative and competition, a clear focus on a high level of international competitiveness.

Conclusions. The socially oriented market economy, built in developed countries in the last third of the twentieth century, was studied as a generalized and practically implemented model of the "welfare state". Theoretical and methodological directions of its analysis as a conceptual model in variative theoretical and practical approaches and their application in the context of possibilities of realization of general principles, principles and peculiarities of certain countries are defined. It has been shown that in the target orientation of the "welfare state" as a conceptual model of the social market economy, the welfare of the country's citizens occupies the first place, that is, the standard of living, which includes not only the material component (the level of income per capita), but also such a concept as quality of life (ecology, quality of food, medicines, social standards, etc.). The theoretic and methodological approach to the analysis of the socio-economic system as a model of development and functioning is substantiated, which allows to find out more thoroughly and clearly the main directions of society's progress in the XXI century.

Keywords: welfare state; socio-economic system; socially oriented economy; welfare of the nation; social protection.

JEL Classification: A13, H55.

Постановка проблеми. В умовах зростання турбулентності глобальних соціально-економічних процесів суттєво актуалізується питання формування сталої моделі функціонування сучасної ринкової системи. Такою концептуально варіативною моделлю є «держава добробуту», що показала свою ефективність у багатьох провідних країнах світу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідження складають праці таких фахівців та

науковців у галузі економічної теорії та практики, як А. Пігу [1], Дж. Гелбрейт [2], Дж. Кейнс [3], Дж. Шелдрейк [4], М. Мескон [5], О. Амоша [8], О. Новікова [9], А. Сен [10].

Формулювання цілей статті. Метою статті є аналіз різнобічних наукових праць та досліджень, розгляд теоретико-методологічних засад «держави добробуту» як варіативної концептуальної моделі сучасної соціально орієнтованої ринкової економіки.

Виклад основного матеріалу дослідження. У загальному вигляді побудова «держави добробуту» передбачає реалізацію певного принципу соціальної справедливості. Забезпечення оптимальної відповідності між практичною роллю людини або соціальної групи в житті суспільства і їх соціальним положенням дозволяє спрямувати методи державного регулювання та інституційно-економічної організації національного господарства на досягнення максимізації багатства усього суспільства.

Теоретико-методологічний аналіз історичної еволюції ринкової економіки та наявна в економічній теорії типологія моделей соціально-економічних систем в контексті формування «держави добробуту» дозволяє сформулювати основні принципові характеристики її економічної моделі як системи: ринковий механізм саморегулювання, що базується на підприємницькій ініціативі та конкуренції за споживача; державне макроекономічне регулювання економічної динаміки; інституційне оформлення прав різних форм власності (приватної, колективної та державної); соціально справедливе регулювання національного розвитку (виробництво суспільних благ, зняття дефектів ринку, соціальний захист громадян); інституціоналізація бюджетних процесів (ефективне оподаткування та його адміністрування, соціально справедливий розподіл бюджетних доходів); ефективна інституціональна організація процесів економічної демократії. Розглянемо детальніше варіативні характеристики концептуальної моделі «держави добробуту».

У цільовій орієнтації «держави добробуту» як концептуальної моделі соціальної ринкової економіки першочергове місце обіймає власне добробут громадян країни, тобто рівень життя, що включає не лише матеріальну складову (рівень доходів на душу населення), але і якість життя (екологія, якість продуктів харчування, ліків, соціальні стандарти тощо). При цьому очевидно, що з теоретичної та практичної точок зору добробут населення відноситься до досить складних проявів соціально-економічної реальності.

В основі усіх течій ліберального та консервативного напрямів економічної думки лежить принцип верховенства приватної власності, конкуренції та невідворотності нерівномірного розподілу благ в суспільстві внаслідок різної ділової активності суб'єктів економічної діяльності та їх стартових позицій, що передбачає наявність суттєвого майнового розшарування суспільства. Саме суттєве соціальне та майнове розшарування суспільства, що неминує породжує агресивні соціальні конфлікти, зумовило необхідність наукового та прагматичного пошуку певним чином «нового», компромісного варіанту узгодження індивідуальних і суспільних інтересів, який і запропонували засновники концепції «держави загального добробуту».

У рамках цієї концепції добробут розглядається не лише як результат особистих досягнень людини, але і як складова діяльності всієї соціально-економічної

системи, певної державної політики, тобто увага акцентується на необхідності підвищення економічної ролі держави у розв'язанні проблем перерозподілу доходів, узгодження інтересів різних соціальних груп, підтримки малозабезпечених, а також зняття «дефектів ринку». Необхідність цього була продиктована тим, що саме держава може і повинна виступати виразником ціннісних орієнтирів усього суспільства, тільки їй під силу розробити та застосувати на практиці критерії соціальної справедливості, реалізація яких призвела б до неухильного зростання економічного добробуту кожного члена суспільства.

Власне поняття «економічний добробут» уперше з'явилося завдяки А. Пігу, який у своїй роботі «Економічна теорія добробуту» визначив «економічний добробут» як те, що вимірюється «національним дивідендом», тим, що люди купують на свої грошові доходи. Підкреслюючи, що економічний добробут є складовою частиною загального, автор зазначав, що мінімум умов життя людини не зводиться до якогось одного аспекту. Цей мінімум повинен включати не лише кількісні, але і якісні вимоги до житлових зручностей, медичного обслуговування, освіти, споживання, дозвілля, санітарної служби, охорони праці, громадського порядку [1]. Саме таке розуміння добробуту нації розвивав далі у своїй роботі «Суспільство достатку» і Дж. Гелбрейт [2].

Наукове обґрунтування активної ролі держави в економічній системі, необхідність її системного впливу на соціально-економічний розвиток представив Дж. М. Кейнс у роботі «Загальна теорія зайнятості, відсотка і грошей». Він показав, що стихійність може призвести до проблем безробіття з усіма негативними соціально-економічними наслідками для індивідуального і громадського добробуту. Кейнс доводив, що в умовах циклічності економічного розвитку потрібне «мистецтво державного управління економічною системою» за допомогою іноді навіть жорстких заходів, таких як перерозподіл доходів або інших засобів, що ведуть до збільшення здатності до споживання [3]. Увесь посткейнсіанський розвиток соціально-економічних систем у сучасному світі підтверджує цей висновок. Саме держава на певному етапі розвитку ринкових економічних відносин стає відповідальною як за макроекономічну стабільність, економічне зростання, так і за добробут нації.

Розвиваючи ці підходи вже у післявоєнний період, науковці, що підтримували й далі обґрунтовували концепцію «держави загального добробуту» (Г. Мюрдаль, Дж. Гелбрейт), відзначали, що невіддільною частиною добробуту громадян є послуги, що субсидуються суспільством незалежно від діяльності стихійних ринкових чинників. Тому відзначалося, що діяльність держави має бути спрямована на підвищення добробуту населення і забезпечення соціальної гармонії, а основною метою державної політики має стати зростання добробуту гранично більшого числа індивідів.

Зазначимо, що добробут в широкому сенсі є комплексною соціально-економічною категорією, що охоплює усе різноманіття проявів людської життєдіяльності. Категорія «добробут» у вузькому розумінні проявляється в масштабі потреб індивіда або соціальної групи і в об'ємах, формах, способах й умовах їх задоволення. При цьому структура добробуту формується як цілісний комплекс корисностей, задовольень, які нашаровуються один на одного в процесі задоволення безлічі потреб.

Наявність потреб є головною властивістю природи людини. Усвідомлення необхідності задоволення широкого кола потреб стає для людини внутрішнім мотивом до активної діяльності в різних сферах. Поведінка людини завжди спрямована на задоволення потреб, навіть якщо воно приймає якісь ірраціональні форми. Існує безліч підходів до класифікації потреб. Зокрема, найбільш популярною на сьогодні є «ієрархія потреб» за Маслоу. Особливість підходу А. Маслоу полягає в тому, що він запропонував класифікацію потреб у вигляді ієрархії у порядку значущості від найбільш до найменш нагальних [4].

Оскільки з розвитком людини як особистості розширюються її потенційні можливості, потреба самореалізації ніколи не може бути повністю задоволена. Тому і процес мотивації людини через потреби нескінченний. Серед дослідників потреб досі йдуть суперечки щодо мотиваційної ролі потреб. Так, основна відмінність теорії К. Алдерфера від концепції А. Маслоу полягає в тому, що у разі незадоволення потреб вищого рівня на перший план виходять потреби нижчого рівня, навіть якщо вони були насичені до межі. Маслоу А. вважав, що задоволені потреби перестають бути мотивом людської діяльності [5]. Різноманітність потреб припускає складність структури добробуту і різноманіття благ, життєво необхідних людині. Вирішення проблеми вибору, що стоїть перед суспільством, припускає знаходження певного співвідношення між індивідуальним і суспільним добробутом.

Індивідуальний добробут в першу чергу ставиться у безпосередню залежність від особистих можливостей людини, значущості для людини матеріально-прагматичних цілей. Тільки реалізація власних зусиль і ініціативи кожним учасником господарської діяльності в умовах вільної конкуренції може призвести до зростання і власного добробуту, і добробуту усього суспільства. Крім того, індивідуальний добробут визначається також реалізацією принципу соціальної справедливості і мінімуму матеріального забезпечення в суспільстві. Суспільний добробут оцінюється як результат розподілу благ і ресурсів на основі певного критерію оптимальності (наприклад, за В. Парето) або етичного принципу справедливості. У останньому випадку передбачається співвідношення добробуту і системи цінностей, моральних або релігійних, що сформувалася в суспільстві, тобто розуміння соціальної справедливості, що приймається суспільством. Попри

різноманіття підходів до визначення правил формування суспільного добробуту, можна виділити певний функціональний взаємозв'язок між ним і індивідуальним добробутом – чим вище буде рівень добробуту окремого індивіда і чим більше таких індивідів буде, тим багатіше і заможніше буде суспільство.

Тому, попри зростання теоретичних та практичних обґрунтувань необхідності дедалі більшої ролі та відповідальності держави у соціально-економічному розвитку, ключовим напрямом в теорії добробуту залишається індивідуалістичне уявлення про суспільний добробут, згідно з яким добробут суспільства залежить тільки від значень добробуту членів цього суспільства. Іншими словами, абсолютним пріоритетом і вихідним принципом цієї теорії є твердження, що суспільний добробут визначається тільки в одиницях добробуту окремих людей. Саме така позиція уявляється найбільш обґрунтованою, раціональною та практично доведеною.

В економічній і, зокрема, статистичній науці загалом виділяють два основні методологічні підходи до виміру досягнутого рівня добробуту. Перший з них можна визначити як суб'єктивний, що виходить з оцінки добробуту як міри суб'єктивної задоволеності людей своїм життям. У такому випадку людина сама оцінює, наскільки добре або погане його життя за тими або іншими критеріями, тому уявлення про добробут кожного індивіда можна отримати тільки за результатами соціологічних досліджень. В основі другого підходу добробут оцінюється по ряду об'єктивних показників іншими людьми, що мають для цього повну або достовірну інформацію й необхідну кваліфікацію, тобто колективом експертів. Такий підхід припускає побудову системи показників або соціально-економічних індикаторів, що якнайповніше відбиває багатовимірність добробуту населення, визначення нормативів і соціальних стандартів, з якими зіставляються фактичні умови формування добробуту населення.

Розглянемо досвід деяких країн світу, кожна з яких за допомогою компромісу між економічною ефективністю і соціальною справедливістю виробляє свій рецепт узгодження індивідуальних і суспільних інтересів, забезпечуючи добробут не лише нинішнього, але і майбутніх поколінь, будує власну «державу добробуту». Задля цього скористаємося даними про ВВП (ПКС) на душу населення, як найбільш точною характеристикою рівня економічного розвитку та зростання економіки. Дані про ВВП зіставимо зі значеннями мінімальної і середньої заробітної плати, мінімальної і середньої пенсії, індексу людського розвитку (ІЛР), а також порівняємо показники по чотирьох класифікаційних групах країн (розвинені, середнього рівня, країни, що розвиваються і слаборозвинені).

За даними МВФ [6] за ВВП (ПКС) на душу населення безумовним лідером з переліку даних країн є Ірландія зі

значенням 78 785 доларів на душу населення. У цілому в групі розвинених країн, до якої, окрім Ірландії, увійшли Нідерланди, Швеція, Німеччина і Франція, значення ВВП (ПКС) на душу населення складає понад 50 тисяч доларів США. Тільки за останні два роки темп приросту ВВП (ПКС) на душу населення у цих країнах в середньому склав 9,60%. Держави середнього рівня, серед яких Чехія, Литва, Естонія, Португалія і Польща, мають ВВП (ПКС) на душу населення від 31 939 долара у Польщі до 37 371 в Чехії. Темп приросту ВВП (ПКС) на душу населення у цих країнах за останні два роки в середньому склав 14,13%.

ВВП (ПКС) на душу населення таких країн, що розвиваються (Румунія, Болгарія, Білорусь, Туркменія, Азербайджан), коливається в діапазоні від 18 076 доларів США в Азербайджані до 26 447 доларів США в Румунії. Темп приросту ВВП (ПКС) на душу населення у цих країнах за останні два роки в середньому склав 11,74%. Значно нижче ВВП (ПКС) на душу населення в слаборозвинених країнах: Грузія – 11 485 дол. США, Україна – 9 283 дол. США, Узбекистан – 7 665 дол. США, Молдавія – 7 305 дол. США. Таким чином, найбільш точна характеристика рівня економічного розвитку, який на сьогодні є ВВП (ПКС) на душу населення, визначила Україну серед слаборозвинених країн європейського континенту [6].

Подібні характеристики стосуються й показників заробітних плат та пенсій. Так, мінімальна заробітна плата в Україні в 12,77 раза менше, ніж в середньому по групі розвинених країн; у 3,69 раза менше, ніж в середньому по групі країн з середнім рівнем економічного розвитку; у 1,46 раза менше, ніж в середньому по групі країн, що розвиваються. Ще більш значний відрив від розвинених країн і від країн з середнім рівнем розвитку відзначається по середній заробітній платі. Так, середня заробітна плата в

розвинених країнах у 15,69 раза перевищує середню заробітну плату в Україні. Середня заробітна плата в країнах з середнім рівнем розвитку в 4,47 раза більше, ніж середня заробітна плата в Україні. Середня заробітна плата в країнах, що розвиваються, в 1,63 раза перевищує середню заробітну плату в Україні. Мінімальна пенсія в Україні в 13,71 раза менше, ніж в середньому по групі розвинених країн Європи; у 4,45 раза менше, ніж в середньому по групі країн з середнім рівнем економічного розвитку; у 2,16 раза менше, ніж в середньому по групі країн, що розвиваються. Середня пенсія в Україні в 23,46 раза менше, ніж в середньому по групі розвинених країн Європи (Ірландія, Нідерланди, Швеція, Німеччина, Франція); у 6,23 раза менше, ніж в середньому по групі країн з середнім рівнем економічного розвитку і більше, ніж у два рази менше, ніж в середньому по групі країн, що розвиваються [6].

Звідси логічним є те, що за індексом людського розвитку (ІЛР) [7], комбінованим показником, що характеризує розвиток людини в країнах і регіонах світу як порівняльної характеристики бідності, грамотності, освіти, середньої тривалості життя, рівня охорони здоров'я, соціальної захищеності, довголіття, екології, рівня злочинності, дотримання прав людини і ВВП на душу населення, Україна займає тільки 88-е місце (за останні три роки показник погіршився на 4 сходинки), пропустивши вперед Азербайджан, 87-й (мінус 9 сходинок); Armenію — 81 (плюс 3); Грузію — 70 (без змін); Білорусію — 50 (плюс 2).

Концептуальні характеристики варіативних моделей соціально орієнтованої економіки як держави добробуту наведено у табл.1. У ній визначені національні (узагальнені) варіанти реалізації моделі «держави добробуту» через базисні показники й характеристики особливостей їх реалізації.

Таблиця 1 Характеристика основних моделей соціально орієнтованої економіки (національні моделі «держави добробуту»)

Характеристики		Частка ВВП, яка перерозподіляється через державний бюджет, %	Особливості системи соціального захисту населення	Орієнтація на підтримку повної зайнятості чи стимулювання ефективності виробництва	Частка зайнятого населення в державному секторі, % працездатного населення
Модель соціально орієнтованої національної економіки	Західно-європейська	55-60	розвинута система соціального захисту та соціальних виплат	пріоритет повної зайнятості населення	8-10
	Північно-американська	40-50	соціальні функції в переважній більшості виконує підприємницький сектор і лише незначна частина соціальних зобов'язань покладено на державу	орієнтація на ефективність виробництва	9-10
	Скандинавська	60-65	активна соціальна політика держави	пріоритет повної зайнятості населення	15-20
	Японська	50-55	розвинута система соціального партнерства	орієнтація на ефективність виробництва	9-10

Джерело: складено автором на основі [8-10]

Як свідчать дані табл. 2, найнижчий ступінь державного впливу спостерігається в країнах американської моделі соціально орієнтованої економіки, а найбільший вплив на економіку мають країни зі скандинавською моделлю соціально-економічного розвитку.

Розглянемо, в якій залежності знаходяться ключові показники добробуту в розвинених країнах Європи. Так, Ірландія очолює групу розвинених країн з ВВП (ПКС) на душу населення. При цьому по відношенню мінімальної заробітної плати до ВВП (ПКС) на душу населення Ірландія займає тільки п'яте місце з показником 2,25%. Лідерство тут у Швеції (3,53%), яка більше ніж на 1% випереджає Ірландію. У цілому в розвинених країнах Європи мінімальна заробітна плата коливається в діапазоні від 2,25% до 3,53% ВВП (ПКС) на душу населення (в середньому 3,09%). У країнах Європи з середнім рівнем розвитку мінімальна заробітна плата коливається від 1,23% від ВВП (ПКС) на душу населення в Чехії, до 2,24 % в Португалії (в середньому 1,53%). В Україні це значення складає 1,48%, що досить близько до країн з середнім рівнем розвитку та у 2,08 рази менше, ніж в розвинених країнах. З одного боку, очевидно, що зростання ВВП (ПКС) на душу населення в Україні, при пропорціях, що зберігаються, сприяв би підвищенню добробуту громадян країни. З іншого, дуже незначним є вищезгадане відношення в країнах з досить високим значенням ВВП (ПКС) на душу населення: 1,23% в Чехії проти 1,48 в Україні, при тому, що ВВП (ПКС) на душу населення в Чехії більше українського в 4 рази. Схожа ситуація спостерігається по Литві (1,27%) і Естонії (1,29%) [6].

Відношення мінімальної пенсії до ВВП (ПКС) на душу населення в розвинених країнах Європи коливається від 0,53% в Ірландії до 2,09% в Нідерландах. Середнє співвідношення по групі найбільш репрезентативних розвинених країн Європи становить 1,23%. У 1,84 раза це співвідношення нижче у країнах Європи з середнім рівнем розвитку: від 0,4% у Литві, до 0,89% у Чехії. Середнє співвідношення у країнах середнього розвитку становить 0,67%. Доречно зазначити, що в Україні співвідношення мінімальної пенсії до ВВП (ПКС) на душу населення становить 0,54%, а в середньому в групі слаборозвинених країн 0,64%. Відношення мінімальної пенсії до мінімальної заробітної плати в розвинутих країнах Європи становить у середньому 38,93%. Найбільше значення відзначено у Нідерландах, де мінімальна пенсія становить 68,49% мінімальної заробітної плати.

Мінімальне – в Німеччині та Ірландії, де це відношення становить 23,36% і 23,54% відповідно [6].

У країнах Європи з середнім рівнем розвитку відношення мінімальної пенсії до мінімальної заробітної плати збільшується у порівнянні з розвиненими країнами. Так, мінімальне відношення тут зазначено у Португалії (30,92%) і Литві (31,58%), а максимальне – у Чехії (72,55%). У цілому середнє відношення мінімальної пенсії до мінімальної заробітної плати в країнах з середнім рівнем розвитку становить 45,37%, проти 38,93% в розвинених країнах. Спостерігається зростання цього співвідношення в країнах, що розвиваються (середнє 59,79%): мінімальна у Болгарії (34,89%), максимальна в Азербайджані (94,83%). Ще більше значення співвідношення мінімальної пенсії до мінімальної заробітної плати у слаборозвинених країнах, у середньому це 104,94%. При цьому в Молдові 35,56%, в Україні 36,59%, у Вірменії 39,13%. Беручи до уваги ту обставину, що мінімальна пенсія та мінімальна заробітна плата, середня пенсія і середня заробітна плата – це похідні ВВП (ПКС) на душу населення, доречним буде підкреслити той розрив між Україною та розвиненими країнами Європи, який сформувався на сьогодні. ВВП (ПКС) на душу населення в Ірландії в 8,34 рази більше, ніж в Україні, в Нідерландах, Швеції, Німеччині та Франції більше ВВП (ПКС) на душу населення в Україні в 6,15; 6,00; 5,79; 5,09 рази відповідно [6]. Отже, єдиним вірним вектором підвищення добробуту громадян України є значне збільшення ВВП (ПКС) на душу населення, тобто суттєве стимулювання темпів соціально-економічного розвитку.

Висновки. Реалізація стратегічного завдання суттєвого підвищення добробуту та рівня соціального захисту громадян, що принципово стоїть перед державою та національною економікою України, можливе лише за умови послідовної розбудови соціально орієнтованої ринкової економіки за моделлю «держави загального добробуту». Принципово ця модель має включати, як це було показано раніше: ефективні приватний та державний сектори економіки, ефективне державне макроекономічне регулювання, високий рівень соціального захисту та медичного обслуговування, правильно визначені цілі інвестиційного та інноваційного розвитку, стимулювання підприємницької ініціативи та конкуренції, чітка орієнтація на високий рівень міжнародної конкурентоспроможності.

Література:

1. Пигу А. Экономическая теория благосостояния. Т.2. М. : Прогресс, 1985. С.101.
2. Гэлбрейт Дж. Общество изобилия: Пер. с англ. М. : Изд-во «Олимп-Бизнес», 2018. 404 с.
3. Кейнс Дж.М. Общая теория занятости, процента и денег. Петрозаводск : Петроком, 1993. С. 256, 270.
4. Шелдрейк Дж. Теория менеджмента: от тейлоризма до японизации. СПб : Питер, 2001. С. 352.
5. Мескон М.Х. Основы менеджмента. М. : Дело, 1999. С. 446-468.
6. Список країн за ВВП (ПКС) на душу населення. URL: <http://surl.li/mtyt> (дата звернення: 20.12.2020).

7. Индекс человеческого развития. Гуманитарный портал. URL: <https://gtmarket.ru/ratings/human-development-index> (дата звернення: 20.12.2020).
8. Амоша О.І. Проблеми та шляхи забезпечення соціальної орієнтації економіки України. *Журнал європейської економіки*. 2015. Т.4 (№2). С. 184-196.
9. Новікова О.Ф. Економічна безпека: концептуальне визначення та механізм забезпечення : монографія. НАН України. Ін-т економіки пром.-ті. Донецьк, 2016. 408 с.
10. Sen A. Development as Capability Expansion. *Journal of Development Planning*. 2009. № 19. P. 41-58.

References:

1. Pigu, A. (1985). *Ekonomicheskaya teoriya blagosostoyaniya* [Economic theory of welfare]. Moscow : Progres [in Russ.].
2. Gelbreyt, D. (2018). *Obzhchestvo izobilia* [Abundance society]. Moscow: Izd-vo "Olimp-Biznes" [in Russ.].
3. Keynes, D. (1993). *Obshchaya teoriya zanyatosti, protsenta I deneg* [General theory of employment, interest and money]. Petrozavodsk : Petrokom [in Russ.].
4. Sheldreyk, D. (2001). *Teoriya menegmenta: ot teylorisma do yaponizatsii* [Management theory: from Taylorism to Japaneseization]. SPb.: Piter [in Russ.].
5. Meskon, M. H. (1999). *Osnovy menegmenta* [Management Basics]. M. : Delo [in Russ.].
6. List of countries by GDP (PCS) per capita. Retrieved from <http://surl.li/mtyt> [in Ukr.].
7. Index chelovecheskogo razvitiya. Gumanitarniy portal. Retrieved from <https://gtmarket.ru/ratings/human-development-index> [in Russ.].
8. Amosha, O.I. (2015). Problems and ways of securing the social organization of the economy of Ukraine. *Zhurnal evropeyskoy ekonomiki*, 4 (№2), 184-196 [in Ukr.].
9. Novikova, O.F. (2016). *Ekonomichna bezpeka: konceptualne viznachennia ta mechanizm zabezpechennia* [Economic security: conceptual definition and support mechanism]. Donetsk: NAN Ukrainy. In-t ekonomiky prom. [in Ukr.].
10. Sen, A. (2009). Development as Capability Expansion. *Journal of Development Planning*, 19, P. 41-58.

Ця робота ліцензована Creative Commons Attribution 4.0 International License